

Roman Chorób¹
Zakład Metod Ilościowych
Wydział Ekonomii
Uniwersytet Rzeszowski

Wybrane determinanty rozwoju innowacyjnych powiązań integracyjnych w agrobiznesie w dobie globalizacji²

Selected determinants of development of innovative integration relations in agribusiness related to globalization processes

Synopsis. Podstawowym celem niniejszego opracowania jest prezentacja teoretycznych podstaw, zasad funkcjonowania oraz korzyści płynących z efektywnie funkcjonujących innowacyjnych powiązań integracyjnych, jakimi są struktury klastrowe. W opracowaniu podjęto próbę oceny wpływu w/w form powiązań na rozwój regionalny i lokalny, jak też próbę wskazania uwarunkowań rozwoju tych związków w obliczu zachodzących procesów globalizacji.

Słowa kluczowe: procesy integracyjne, innowacje, agrobiznes, globalizacja.

Abstract. The primary objective of this paper is to present theoretical foundations, principles of operation and benefits resulting from efficiently functioning innovative integration relations such as cluster structures. This study attempts to assess the impact of above-mentioned forms of relations on the regional and local development, as well as to indicate the conditions for development of these relations in the ongoing globalization processes.

Key words: integration processes, innovation, agribusiness, globalization.

Wprowadzenie

Globalizacja, jako wyraz rosnącego stopnia integracji gospodarki światowej, stwarza różne możliwości poszczególnym krajom i podmiotom gospodarczym w zależności od ich zdolności adaptacyjnych do zmieniającego się otoczenia. Biorąc pod uwagę, że jej siłą napędową jest rozwój handlu zagranicznego, beneficjentami tego procesu są przede wszystkim korporacje międzynarodowe, które osiągają płynące z niej korzyści niewspółmiernie większe niż pozostałe podmioty gospodarcze. Rosnący udział tych korporacji na poszczególnych rynkach prowadzi do konfrontacji krajowych firm z międzynarodową konkurencją, w wyniku czego globalizacja z jednej strony wymusza wyższą efektywność, a z drugiej marginalizuje przedsiębiorstwa nie będące w stanie sprostać światowej konkurencji. Uczestnictwo w globalizacji prowadzi do coraz większego przeorientowania działalności na rynek zewnętrzny i współdziałania w coraz większym stopniu z firmami pochodzącymi z różnych krajów. Firmy ponadnarodowe w dążeniu do

¹ Dr inż., e-mail: rchorob@univ.rzeszow.pl

² Artykuł przygotowany w ramach realizacji projektu badawczego finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2011/01/D/HS4/03911.

osiągania korzyści skali skupiają podmioty gospodarcze wielu krajów silnie ze sobą powiązane na etapie produkcji, dystrybucji i marketingu [Łuczka-Bakuła 2004].

Szanse obrony przed ujemnymi skutkami procesów globalizacji w rolnictwie, a szerzej w sektorze rolno-żywnościowym dają właściwe procesy integracji wewnątrzsektorowej (poziomej i pionowej), które należy traktować jako jedną z najważniejszych przesłanek dla integracji gospodarki narodowej. Oznaczają one z jednej strony łączenie ze sobą podmiotów gospodarczych należących do tej samej fazy produkcji lub dystrybucji, z drugiej z różnych faz tego procesu, za pośrednictwem nabycia tytułów własności, zawierania kontraktów czy stanowienia norm prawnych [Małysz 1996; Małysz 2001]. Tak rozumiana integracja osłabia presję wolnego rynku, poprawia mobilność czynników wytwórczych w rolnictwie i sektorze rolno-żywnościowym, które cechuje pewna specyfika, powodując ich przepływ do bardziej efektywnych zastosowań. W ten sposób następuje proces koncentracji i modernizacji także gospodarstw, co przez potencjalne ujawnienie się efektów skali służy poprawie opłacalności produkcji i poprawie ich pozycji konkurencyjnej, w szczególności w gospodarstwach większych, ale również tych mniejszych, produkujących na zaopatrzenie rynków lokalnych [Czyżewski 2004]. Prawidłowo funkcjonujące, jak również tworzące się struktury integracyjne występujące w gospodarce stanowią jeden z istotnych elementów jej dynamicznej ekspansji, szczególnie w dobie globalizacji.

Zasadniczym celem niniejszego opracowania jest prezentacja koncepcji, zasad funkcjonowania oraz korzyści płynących z efektywnie funkcjonujących innowacyjnych powiązań integracyjnych, jakimi są struktury klastrów (wiele z nich powstaje i funkcjonuje w sferze agrobiznesu). Szczególnie podjęto próbę wskazania czynników warunkujących rozwój w/w związków integracyjnych w obliczu zachodzących procesów globalizacji. Praca ma charakter teoretyczny i poznawczy, a prowadzone aktualnie dalsze badania pozwolą na prezentację ich szczegółowych wyników w przyszłości.

Zarys koncepcji klasteringu

Za twórcę idei klasteringu powszechnie uznaje się Michaela Portera, autora książki „The Competitive Advantage of Nations” (Konkurencyjna przewaga narodów). Amerykański badacz struktur gospodarczych sformułował teorię narodowej i lokalnej konkurencyjności w kontekście globalnej gospodarki. Porter uznał, że kluczową rolę w rozwoju nie tylko poszczególnych przedsiębiorstw, ale także ich otoczenia, a więc całych regionów, odgrywają sieci współpracy, swoiste powiązania gospodarcze między różnymi aktorami funkcjonującymi na rynku. Autor „Konkurencyjnej przewagi narodów” ogłosił zmianę paradygmatu obowiązującego w globalnej gospodarce i przejście z bezwzględnej rywalizacji i konkurencji do rozbudowanej współpracy i kooperacji. Klaster to kluczowe słowo w porterowskiej wizji rozwoju globalnej gospodarki. To właśnie klastry, według Portera, są najważniejszymi ośrodkami wiedzy, innowacji technologicznych, ale także nowych standardów zarządzania, które w najbliższej przyszłości zaczną promieniować i oddziaływać na wszystkie segmenty rynku [Idea... 2012]. Według niego klastry to „geograficzne skupisko wzajemnie powiązanych firm, wyspecjalizowanych dostawców, jednostek świadczących usługi, firm działających w pokrewnych sektorach i związanych z nimi instytucji (na przykład uniwersytetów, jednostek normalizacyjnych i stowarzyszeń specjalistycznych) w poszczególnych dziedzinach, konkurujących między sobą, ale

również współpracujących. Klastry osiągające masę krytyczną (niezbędna liczba firm i innych instytucji tworząca efekt aglomeracji) i odnoszące niezwykle sukcesy konkurencyjne w określonych dziedzinach działalności, są uderzającą cechą niemal każdej gospodarki narodowej, regionalnej, stanowej, a nawet wielkomiejskiej, głównie w krajach gospodarczo rozwiniętych” [Porter 2001].

W literaturze przedmiotu obok przedstawionej definicji funkcjonuje wiele innych określeń klastra (np. grono, wiązka przemysłowa). Większość z nich wskazuje jednak na trzy zasadnicze cechy wyróżniające klastery [Szultka 2004]:

- koncentrację na określonym obszarze współpracujących i współzależnych przedsiębiorstw działających w tym samym bądź pokrewnych sektorach przemysłu lub usług,
- interakcje i funkcjonalne powiązania pomiędzy firmami,
- ponadsektorowy wymiar klastra obejmującego swym zasięgiem zarówno poziome, jak i pionowe powiązania integracyjne.

W polskiej literaturze ekonomicznej wskazuje się na kilka zasadniczych powodów warunkujących lepszą konkurencyjność firm funkcjonujących wewnątrz klastra. Wśród nich wymienia się głównie wzrost znaczenia: poziomu rozwoju lokalnego, pracy w układach sieciowych oraz kapitału ludzkiego związanego z szybkim postępem technologicznym [Kamycki 2007; Matlegiewicz 2006].

Analizując przyjęte w literaturze definicje klastra można wskazać na jego główne elementy, do których należą: jądro, sektory wspierające, jak również miękka i twarda infrastruktura. Jądro klastra stanowi sektor będący podstawą dla danego skupiska firm. Przedsiębiorstwa wchodzące w skład klastra są kluczowymi dla jego funkcjonowania. Charakteryzują się najczęściej wysokimi przychodami i zazwyczaj obsługują rynek międzynarodowy. Sektory wspierające obsługują firmy z dziedziny podstawowej, mogą to być dostawcy czy też firmy usługowe (finansowe, marketingowe, public relations). Firmy te cechują się wysoką specjalizacją oraz bliskim położeniem w stosunku do firm będących jądrem klastra. Poprzez miękką infrastrukturę należy rozumieć szkoły, uczelnie wyższe, instytucje lokalnego samorządu, agencje rozwoju gospodarczego. Natomiast do twardej infrastruktury należą infrastruktura transportowa (drogi, porty), obiekty gospodarki odpadami, linie połączeń telekomunikacyjnych itp. [Gorynia i Jankowska 2008; Szulc 2012]. Należy w tym miejscu wskazać na pewne atrybuty klastra, a mianowicie [Gorynia i Jankowska 2008]:

- bliskość geograficzna; przedsiębiorstwa wchodzące w skład danego klastra muszą znajdować się w odpowiednio bliskim sąsiedztwie, w celu łatwiejszego korzystania z tych samych zasobów,
- powiązania; przedsiębiorstwa muszą mieć wspólny cel, aby mogły korzystać z bliskiego położenia,
- interakcje między przedsiębiorstwami,
- liczba podmiotów; występujące interakcje powinny zachodzić pomiędzy odpowiednio dużą liczbą uczestników.

Odmienne podejście do problematyki atrybutów prezentuje Mary Jo Waits, która wyróżnia m.in. [Szulc 2012]:

- współzależność; występujące gałęzie są ze sobą powiązane relacjami kupujący-dostawca, a przedsiębiorstwa są dla siebie jednocześnie konkurentami i partnerami,

- orientację eksportową; przedsiębiorstwa wchodzące w skład klastra sprzedają produkty i usługi innym firmom spoza danego regionu czy kraju,
- koncentrację; wysoki stopień koncentracji zatrudnienia (przewyższający poziom średni kraju),
- szybki wzrost; wysoki odsetek nowych klastrów.

Warto w tym miejscu zauważyć, iż struktury klastrowe są często błędnie utożsamiane z sieciami powiązań (ang. networking). Istnieją jednak istotne różnice między tymi formami. W przypadku sieci współpraca oparta jest na formalnej umowie, w klastrze przedsiębiorstwa zarówno kooperują, jak i konkurują ze sobą w oparciu o niesformalizowane normy społeczne. Członkostwo w sieciach ma charakter zamknięty, w klastrach najczęściej nie jest wymagane. W sieciach wartość dodaną stanowi możliwość skoncentrowania się na kluczowych kompetencjach, a w klastrze są nią korzyści zewnętrzne. Jako główne profity funkcjonowania w sieci wymienia się wzrost zysków i sprzedaży, w klastrze natomiast dostęp do dostawców, usług oraz rynku pracy. Dodatkowo formy te różnią się istotnością bliskości geograficznej, która w sieci nie ma znaczenia, natomiast w klastrze jest czynnikiem niezbędnym [Mikołajczyk i in. 2009].

Uwarunkowania rozwoju struktur klastrowych

Wśród czynników wpływających na proces powstawania i kształtowania, a następnie rozwój klastra można wymienić uwarunkowania geograficzne, historyczne, gospodarcze i polityczne. Powstanie klastrów jest zwykle rezultatem dynamiki rozwoju rynku. Do podstawowych czynników ekonomicznych wpływających na powstawanie klastrów można zaliczyć [Mikołajczyk i in. 2009]:

- bliskość rynków; pomimo niskich kosztów transportu międzynarodowego, bliskie położenie rynków jest wciąż istotnym czynnikiem ich rozwoju,
- obecność odpowiednio wyspecjalizowanej kadry pracowników (w sąsiedztwie uniwersytetów),
- obecność dostawców towarów i kapitału,
- bliskość naturalnych zasobów,
- dostępność odpowiedniej infrastruktury,
- niskie koszty transakcji; wyższa częstotliwość kontaktów między firmami a ich dostawcami może wpływać na redukcję kosztów kontraktów,
- szerszy dostęp do informacji, szczególnie gdy w otoczeniu mają swoje siedziby centra badawcze oraz uniwersytety.

Poza niniejszymi uwarunkowaniami lokalnymi, jeżeli środowisko lokalne dąży do uniknięcia stagnacji, istotna jest swobodna i znacząca mobilność pomiędzy klastrem a otaczającym światem. W celu osiągnięcia długoletniej vitalności lokalne klastry muszą mieć zdolność przyciągania firm, kapitału typu venture, umiejętności oraz innych zasobów z całego świata. Firmy wewnątrz klastra muszą ponadto posiadać wystarczający dostęp do rynków światowych, aby móc utrzymać swą efektywność oraz konkurencyjność.

Warto w tym miejscu podkreślić, iż ekspansja struktur klastrowych determinowana jest zarówno czynnikami sprzyjającymi, jak i ograniczającymi ich rozwój. Wydaje się, że powstawaniu gron mogą sprzyjać następujące cechy:

- podmioty skupione w klastrze odnoszą lepsze efekty ekonomiczne dzięki współpracy niż działając osobno,
- wspólne operacje umożliwiają osiągnięcie wyższej konkurencyjności,
- klastry pozwalają uzyskać wyższą produktywność, efektywność działania dzięki dostępowi do specjalistycznych i tańszych zasobów, wykwalifikowanych pracowników, aktualnej informacji rynkowej czy instytucji otoczenia biznesowego,
- zwiększają zdolność firm do innowacji dzięki poprawie przepływu informacji oraz wiedzy i umiejętności,
- ich działalność sprzyja przedsiębiorczości, zmniejszając bariery wejścia na rynek,
- umożliwiają szybszy rozwój infrastruktury, niekiedy tworzonej specjalnie pod ich potrzeby,
- przynoszą wiele korzyści firmom skupionym w klastrze, instytucjom badawczym oraz uczelniom, jak też bliskiemu i dalszemu otoczeniu.

Z badań kanadyjskiego naukowca Rogera Voyera wynika natomiast, iż o sukcesie klastra decyduje spełnienie poniższych warunków [Wojnicka i in. 2006; Dobrzański 2012]:

- rozpoznanie przez liderów lokalnych i regionalnych potencjałów przemysłu opartego na wiedzy,
- identyfikacja i wspieranie mocnych stron regionu,
- usprawnianie działań lokalnych i regionalnych liderów oraz lobbing na rzecz innowacji technologicznych,
- rozwój przedsiębiorczości i jej najlepszych praktyk,
- występowanie różnorodnych form finansowania inwestycji,
- sprawne współdziałanie sieci formalnej i nieformalnej informacji,
- występowanie instytucji badawczych i edukacyjnych,
- posiadanie długookresowej, stabilnej strategii skupionej wokół jednoznacznego celu.

Natomiast wśród czynników ograniczających ekspansję w/w powiązań można wymienić następujące:

- utrata samodzielności organizacyjnej przez firmę wchodzącą w strukturę klastrową,
- ograniczone zaufanie pomiędzy partnerami biznesowymi i instytucjonalnymi,
- brak dostępu do kapitału, w tym kapitału wysokiego ryzyka, który można przeznaczyć na wspieranie nowych przedsięwzięć biznesowych (venture capital, speed capital),
- postrzeganie klastra jako mechanizmu ograniczającego podniesienie pozycji konkurencyjnej przedsiębiorstwa,
- efektywność funkcjonowania klastra wymaga ciągłego dążenia do rozwoju, prowadzenia analitycznych badań i wprowadzania innowacji,
- ograniczona współpraca nauki i przemysłu głównie ze względu na wysokie koszty,
- brak koordynacji działań między instytucjami wsparcia biznesu, które powinny być swoistymi katalizatorami dla inicjatyw klastrowych.

Nieco inne ograniczenia rozwoju klastra przytacza Strożek [2012], który dokonuje podziału w/w barier na następujące kategorie:

- organizacyjne; słaba łączność formalna pomiędzy uczestnikami, słaby kontakt firm z jednostkami B+R, słaba współpraca podmiotów gospodarczych z sektorem B+R,

płytkie formy współpracy w życiu gospodarczym, niedociągnięcia w sferze legislacyjnej.

- instytucjonalne; brak reform w B+R, słaby rozwój jednostek otoczenia biznesu, słabości administracji samorządowej, biurokracja utrudniająca dostęp do środków publicznych.
- rynkowe; ograniczone środki finansowe, niska innowacyjność gospodarki, brak wdrożonych innowacji na skalę międzynarodową, niska liczba uzyskanych patentów, uzależnienie działalności w dużym stopniu od środków publicznych.
- mentalne; dominacja konkurencji, brak zaufania społecznego w sferze aktywności publicznej, słabość inicjatyw publicznych i fundamentów społeczeństwa obywatelskiego, brak znajomości idei klasteringu, decyzje publiczne podejmowane bez konsultacji społecznych, krótkookresowość i brak konsekwencji w działaniach.

Wymienione bariery nie są jedynymi. Wraz z rozpowszechnianiem się zjawiska klasteringu pojawiają się kolejne ograniczenia czy przeszkody, zwłaszcza w sektorze rolno-spożywczym. Jednak najbardziej dotkliwą według większości podmiotów są niewystarczające środki finansowe. Warto zauważyć jednak, iż problem tkwi w umiejętności pozyskania tych środków, a nie w ich braku. W ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka „Wspieranie rozwoju klastrów o znaczeniu ponadregionalnym” na ten cel przeznaczono aż 104 mln euro. Kolejne wysokie kwoty można pozyskać z Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej. W tym miejscu bardzo ważne jest wsparcie płynące z instytucji publicznych, które powinny wspomóc przedsiębiorstwa na tej płaszczyźnie [Strożek 2012; Portal Innowacji... 2012].

Zalety funkcjonowania innowacyjnych gron przemysłowych

Wykorzystanie możliwości, jakie stwarza kooperacja na płaszczyźnie badań i rozwoju, w głównej mierze sprowadza się do tworzenia ośrodków innowacyjności, ekspansji ich działań i monitorowania rozwoju. Działalność, mająca na celu wdrażanie nowych procesów oraz idei, a także transfer technologii, obejmuje dwa etapy działania. Pierwszy dotyczy samego zagadnienia innowacji, które obejmuje badania naukowe, opracowanie koncepcji technologicznych i produkcję prototypów produktów itp. Etap drugi natomiast masowa produkcja dóbr finalnych lub wytwarzanie półproduktów i ich montaż. Należy zwrócić uwagę, iż obydwu tym procesom niezbędne jest zapewnienie odpowiedniej infrastruktury i lokalizacji. Wszelkie działania innowacyjne sprowadzające się do polityki budowania konkurencyjności regionów w oparciu o rozwój współpracy pomiędzy sferą naukową i gospodarczą, wykorzystaniem nowych technologii i stymulowaniem rozwoju sektora MSP determinowane są przez tworzenie ośrodków innowacyjności, takich jak klastry, parki naukowe i technologiczne, inkubatory przedsiębiorczości czy centra transferu technologii.

Klastry jako zespoły przedsiębiorstw oraz innych instytucji, podejmujących współpracę o charakterze formalnym i nieformalnym, realizują przedsięwzięcia przyczyniające się w znaczący sposób do podnoszenia konkurencyjności regionów, tworzenia przyjaznych warunków dla nowych inwestycji oraz wpływają na rozwój sektora MSP. Niezwykle istotny, dla tego typu powiązań, jest system przepływu informacji i wiedzy pomiędzy przedsiębiorstwami i współpracującymi z nimi ośrodkami naukowo-

-badawczymi. Dodatkowym czynnikiem, kształtującym takie struktury, jest łączenie wysokiego poziomu jednoczesnej konkurencji i kooperacji w ramach klastra. Dzięki tym czynnikom oraz bliskiej koncentracji geograficznej możliwa do osiągnięcia jest większa efektywność ekonomiczna. Skutkiem tego jest uzyskanie przewagi konkurencyjnej nad innymi przedsiębiorstwami działającymi na rynku, co nie byłoby możliwe gdyby nie funkcjonowanie i kooperacja podmiotów w ramach struktury klastrów [Dyrda-Maciałek 2010].

Do podstawowych korzyści płynących z tworzenia klastrów zaliczyć należy [ABC... 2009]:

- ograniczenie ryzyka własnej działalności; firma nie jest zdana sama na siebie, gdyż posiada współpartnerów, łatwiej wtedy działać nawet w warunkach kryzysu,
- dzięki posiadaniu współpartnerów ułatwione są wymiana, badania i rozwój oraz dostęp do komplementarnych zasobów (m.in. kapitału, wiedzy, technologii, patentów),
- unikanie dublowania wysiłków (oszczędność czasu i pieniędzy),
- łatwiej i sprawniej można pokonać bariery administracyjne, handlowe (klaster jako forma współpracy jest podmiotem bardziej wiarygodnym i o większych szansach na przetrwanie w ramach rynku niż pojedyncze przedsiębiorstwo),
- łatwiejszy dostęp do źródeł finansowania (włączając systemy finansowania przeznaczone dla klastrów nie trzeba rezygnować z tych systemów, które wspierają pojedynczych przedsiębiorców). Klaster jest również bardziej wiarygodny dla instytucji finansujących,
- większy wpływ na zarządzanie konkurencją, a więc na pozycję konkurencyjną klastra w regionie/kraju/świecie,
- szeroki i łatwy dostęp do sieci powiązań oraz kontaktów partnera (jego wiedza to wiedza klastra, jego partnerzy to partnerzy klastra, a jego klienci to klienci klastra),
- wzrost skali produkcji, usprawnianej razem z partnerami klastra (w konsekwencji następuje redukcja kosztów),
- działanie w klastrze pozwala na wprowadzenie na rynek bardziej zaawansowanych, lepszych jakościowo i tańszych, a przez to bardziej konkurencyjnych produktów,
- zwiększenie potencjału innowacyjnego; więcej partnerów oznacza więcej doświadczeń, które można potem wykorzystać dla dobra ogółu. Łatwiej też o finanse na np. nowe technologie, ponieważ finansowanie pochodzi od wszystkich współpartnerów, zaś kupowany jest jeden produkt wykorzystywany przez wszystkich,
- wyższą produktywność, ponieważ dzielone są fazy produkcji między współpartnerów, współdzielone są koszty, wykorzystywane kupione wspólnie maszyny, itp.,
- wspomagany jest transfer technologii; aby klaster był konkurencyjny dokonywany jest zakup nowych rozwiązań od podmiotów ze sfery B+R (jeśli podmiot B+R jest współpartnerem w klastrze to nowe rozwiązania nabywane są po kosztach ich uzyskania).

Badania praktyczne prowadzone w ramach projektu Innobarometr oraz badania, prowadzone przez różne komisje europejskie na rzecz rozwoju klastrów we wszystkich krajach UE, wskazują konkretne wskaźniki pozytywnych efektów działania w klastrze, wśród których należy wymienić [Knop 2012]:

- przedsiębiorstwa działające w klastrze są bardziej innowacyjne niż te, które w nich nie działają,
- wzrost ekonomiczny przedsiębiorstw jest powiązany ze stopniem rozwoju klastra,
- organizacje w klastrze zwracają uwagę na korzyści płynące z przepływu wiedzy i wzrostu umiejętności,
- 85% firm działających w klastrach uważa, że inicjatywa poprawiła ich konkurencyjność,
- firmy w klastrach rejestrują więcej znaków towarowych (29% vs. 14%) i uzyskują więcej patentów (29% vs. 12%),
- przedsiębiorstwa w klastrach zlecają więcej badań (41% w stosunku do 20% w innych) i ograniczają własne (44% w stosunku do 53% w innych),
- przedsiębiorstwa w klastrze oczekują poprawy usług wsparcia.

Innowacyjne powiązania integracyjne a procesy globalizacji

Erę globalizacji gospodarki światowej charakteryzuje pewien paradoks, według którego ponadnarodowa integracja biznesowa jednocześnie wzmocnia, a nie dokonuje erozji lokalnej i regionalnej integracji na rzecz rozwoju innowacji. Rosnące ceny surowców i energii oraz niedobór wyspecjalizowanych pracowników sprawiać będą, iż zjawisko to zyska jeszcze bardziej na znaczeniu. Właśnie te sektory i grupy przedsiębiorstw, które potrafiły przez długi okres wykorzystywać lokalny potencjał na rzecz zapewnienia międzynarodowej przewagi konkurencyjnej, mimo różnych prób powielania ich sukcesu w innych regionach świata utrzymują swoją pozycję. Przewaga konkurencyjna w tym przypadku nie jest konsekwencją dominacji technologicznej lub lepszego dostępu do dóbr i kapitału. Jest ona silnie powiązana z obecnością ludzi, którzy skuteczniej i szybciej potrafili dostrzec szanse, podjąć decyzję oraz przedsiębiorczo podejść do nowych rozwiązań. Zaś ludzie ci są najczęściej mobilni w wymiarze lokalnym, a nie globalnym.

Rosnie zatem konieczność regionalizacji polityki gospodarczej, aby móc elastyczniej dostosować się do procesów toczących się w skali światowej. Aby skutecznie realizować nowe zadania władze regionalne powinny mieć do swojej dyspozycji narzędzia wspierające rozwój endogeniczny (w zakresie przedsiębiorczości, innowacyjności i rozwoju technologii) i jednocześnie kompetencje umożliwiające im prowadzenie polityki opartej na długotrwałych relacjach z korporacjami. W ten sposób powinno się dążyć do zapewnienia integracji lokalnych środowisk naukowych i biznesowych w światowych łańcuchach dostaw. Na tle powyższych procesów i zjawisk należy umiejscawiać politykę rozwoju klastrów [Palmen i Baron 2008].

W trakcie dwóch ostatnich dekad w naukach ekonomicznych bardzo wyraźne stało się zainteresowanie lokalizacją przemysłu, tj. zaobserwowaną tendencją w formowaniu się wyspecjalizowanych i skoncentrowanych lokalnie form przemysłowych. Globalizacja, dostępność światowych rynków, hipermobilność w świecie finansów oraz olbrzymi postęp technologiczny, m.in. w szybkim przepływie informacji, przyczyniły się do wzrostu znaczenia lokalizacji w organizacji życia gospodarczego. Trwałe przewagi konkurencyjne w światowej gospodarce są często utożsamiane z wyraźnie określoną lokalizacją, wynikającą z regionalnej koncentracji wysoko wyspecjalizowanych umiejętności, wiedzy, instytucji, konkurencji, powiązanych partnerów biznesowych oraz złożonych odbiorców.

Jednocześnie twierdzi się, iż powiększająca się globalna integracja gospodarcza, sama w sobie prowadzi do potęgowania regionalnego i lokalnego procesu specjalizacji, a mniejsze koszty transportu i mniejsze bariery handlowe pozwalają na gromadzenie się w sąsiedztwie podobnych firm w celu osiągnięcia zysku płynącego z lokalnej ekonomii skali.

W funkcjonowaniu i rozwoju klastrów istotną rolę odgrywa mechanizm wewnętrznej konkurencji: stymuluje innowacyjność, wymusza utrzymywanie wysokich standardów, sprzyja powstawaniu nowych firm. Fizyczna bliskość zmusza przedsiębiorstwa do intensywniejszej rywalizacji, skłania do szukania niekonwencjonalnych źródeł przewagi konkurencyjnej, lepiej przygotowuje do radzenia sobie na rynku globalnym. Paradoksalnie klaster sprzyja też współpracy między tworzącymi go firmami. Przebiega ona na różnych płaszczyznach i w odmiennych wymiarach, zapewniając efekt lokalnej synergii [Łoboda 2007].

Tendencja do skupiania się w strukturach klastrowych jest konsekwencją szukania przez lokalnych producentów naturalnego zaplecza i struktur wsparcia dla budowania konkurencyjności i chęci sprostania zmieniającym się oczekiwaniom formułowanym przez rynki globalne. Mechanizm ten potwierdzają liczne prace poświęcone w ostatnich latach źródłom przewagi konkurencyjnej w gospodarce globalnej. Ich autorzy odkrywają na nowo i podkreślają znaczenie „lokalności” dla rozwoju i doskonalenia lokalnych przedsiębiorstw. Wynikająca z niej przewaga konkurencyjna bazuje na kombinacji rywalizacji i kooperacji między lokalnymi przedsiębiorstwami oraz na partnerskich strukturach tworzonych przez publiczne agencje i prywatne organizacje wspierające lokalny biznes [Schmitz 2004; Łoboda 2007].

Struktury klastrowe, również w sferze agrobiznesu, są odpowiedzią lokalnych skupisk przemysłu na możliwości pojawiające się w skali światowej. Pozwalają na włączenie się w globalny podział pracy, stwarzają szanse na partnerskie relacje z dużymi, globalnymi podmiotami. Siła, innowacyjność czy elastyczność lokalnych przedsiębiorstw często zależą od efektywności ich rodzimych struktur wsparcia czy sensowności polityki gospodarczej prowadzonej w ich regionie. Nie bez znaczenia jest przy tym właściwy sposób zarządzania klastrem, stwarzający warunki do rozwoju zgrupowanych w nim przedsiębiorstw. Wymaga to zazwyczaj zbudowania koalicji, w skład której wejdą kluczowi partnerzy sektora publicznego i prywatnego. Tego rodzaju sieć decydująca o polityce gospodarczej regionu w coraz większym stopniu musi uwzględniać w swoim działaniu perspektywę lokalno-globalną [Messner 2002; Łoboda 2007].

Podsumowanie

W opracowaniu ukazano wiele argumentów przemawiających za rozwojem idei klasteringu, również w sektorze gospodarki żywnościowej, jednak jej ekspansję determinują liczne uwarunkowania. Do istotnych czynników warunkujących rozwój struktur klastrowych można zaliczyć: uwarunkowania geograficzne, historyczne, gospodarcze i polityczne [Mikołajczyk i in. 2009]. Poddając analizie uwarunkowania geograficzne należy wziąć pod uwagę lokalizację klastra, czynniki naturalne (klimat, gleba, rzeźba terenu), dostęp do zasobów naturalnych, a także dostępność infrastruktury transportowej. Uwarunkowania historyczne rozumiane są jako tradycja prowadzenia danej działalności gospodarczej na określonym terenie (szczególnie w Polsce podkreśla się

istotne znaczenie tego czynnika). Natomiast do uwarunkowań gospodarczych można zaliczyć: potencjał rynku zbytu, dostępność i poziom ośrodków naukowych, koszt powiązany z zasobem ludzkim, dostęp do specjalistycznej wiedzy, a także regulacje prawne odnoszące się do prowadzenia działalności gospodarczej.

Biorąc pod uwagę potencjalne korzyści, jakie mogą wypływać z efektywnie funkcjonujących struktur klastrowych, szczególnie w sektorze rolno-żywnościowym, należy podkreślić, iż uzyskiwane pozytywne efekty mają istotne znaczenie dla gospodarki lokalnej, regionalnej czy globalnej. Sprawnie funkcjonująca struktura klastrowa zasadniczo oddziałuje na wzrost produktywności lokalnych firm dzięki dostępowi do względnie niedrogich specjalistycznych czynników produkcji oraz poprzez różnorodne nakłady produkcyjne. Ponadto geograficzna bliskość podmiotów współdziałających w układzie klastra stanowi siłę napędową ich innowacyjności i konkurencyjności.

Struktury klastrowe odgrywają szczególnie doniosłą rolę w kontekście zwiększania innowacyjności całej gospodarki. Ponadto, dzięki swojej często znaczącej sile przebicia, są w stanie oddziaływać na kształt prawa gospodarczego i instytucjonalno-formalne ramy funkcjonowania gospodarki. Struktury klastrowe mogą być wreszcie stymulantem wielu korzystnych zmian, zwłaszcza w kierunku rozwoju zaawansowanych procesów integracyjnych, jak również efektywnego rozwoju regionalnego, ponadregionalnego czy wreszcie wzrostu konkurencyjności na poziomie globalnym.

Literatura

- ABC Jak założyć klastery? Przewodnik dla przedsiębiorcy [2009]. ECORYS, Wrocław.
- Czym jest klastery? [2012.] [Tryb dostępu:] www.managinginnovation.pl. [Data odczytu: kwiecień 2012].
- Czyżewski A. [2004]: Proces globalizacji oraz jego wpływ na wewnętrzną i zewnętrzną integrację rolnictwa. [W:] Gospodarka żywnościowa i obszary wiejskie wobec procesu globalizacji. W. Łuczka-Bakuła (red.). Wyd. AR w Poznaniu, Poznań.
- Dobrzański K. [2010]: Klastry jako forma współpracy w warunkach globalizacji. [W:] Skrzynka narzędziowa menedżera. H. Witczak (red.). Zeszyty Naukowe nr 148, Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań.
- Dyrda-Maciałek S. [2010]: Badanie marketingowych uwarunkowań funkcjonowania klastrów turystycznych [praca doktorska], Politechnika Śląska w Gliwicach, Gliwice.
- Gorynia M., Jankowska B. [2008]: Klastry a międzynarodowa konkurencyjność i internacjonalizacja przedsiębiorstwa. Centrum Doradztwa i Informacji, Difin, Warszawa.
- Idea klasteringu. [2012]. Polskie Stowarzyszenie Doradcze i Konsultingowe. [Tryb dostępu:] www.biznesklaster.pl. [Data odczytu: maj 2012].
- Kamycki J. [2007]: Klastry – nowe powiązania w branży rolno-spożywczej, *Biuletyn informacyjno-handlowy* nr 4, s. 25-26.
- Knop L. [2012]: Szanse i bariery rozwoju klastrów technologicznych w Polsce. [Tryb dostępu:] dlafirmy.info.pl. [Data odczytu: kwiecień 2012].
- Łoboda M. [2007]: Lokalne przedsiębiorstwa na rynkach globalnych. [W:] Polskie firmy wobec globalizacji. Luka kompetencyjna. A. Sitko-Lutek (red.). Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.
- Łuczka-Bakuła W. [2004]: Znaczenie produktów regionalnych i tradycyjnych w dobie globalizacji. [W:] Gospodarka żywnościowa i obszary wiejskie wobec procesu globalizacji. W. Łuczka-Bakuła (red.). Wyd. AR w Poznaniu, Poznań.
- Małysz J. [1996]: Procesy integracyjne w agrobiznesie. Poznań.
- Małysz J. [2001]: Rozwój agrobiznesu a procesy integracyjne. Cz. I. *Wież i Rolnictwo* nr 7.
- Matlegiewicz M. [2006]: Klastry jako czynnik aktywizujący rynek lokalny na obszarach wiejskich. [W:] Potencjał rozwojowy obszarów wiejskich w aspekcie wstąpienia Polski do Unii Europejskiej. Tworzenie i poprawa struktury agrarnej gospodarstw rodzinnych. Tom 2. L. Pałasz (red.). AR w Szczecinie, Wyższa Szkoła Społeczno-Ekonomiczna w Ostrołęce, Szczecin.

- Messner D. [2002]: The Concept of the World Economic Triangle: Global Governance Patterns and Options for Regions. IDS Working Paper nr 173.
- Mikołajczyk B., Kurczewska A., Fila J. [2009]: Klastry na świecie. Studia przypadków. Wyd. Difin, Warszawa.
- Palmen L., Baron M. [2008]: Przewodnik dla animatorów inicjatyw klastrowych w Polsce. PARP, Warszawa.
- Perspektywy rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw wysokich technologii w Polsce do 2020 roku. [2006]: E. Wojnicka., P. Klimczak, M. Wojnicka, J. Dąbrowski (red.). PARP, Warszawa.
- Portal Innowacji. [2012]. [Tryb dostępu:] www.pi.gov.pl [Data odczytu: maj 2012].
- Porter M. [2001]. Porter o konkurencji. PWE, Warszawa, ss. 246.
- Schmitz H. [2004]: Globalized Localities: Introduction. [W:] Local Enterprises in the Global Economy. H. Schmitz, (red.). E. Elgar, Cheltenham, Northampton.
- Strożek P. [2012]: Wpływ inicjatyw klastrowych na wdrażanie innowacji. *Prace i Materiały Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego „Zarządzanie i Finanse”* rok 10, część 2, ss. 20.
- Szulc P. [2012]: Pomorski Klaster ICT jako przykład klastra gospodarczego. *Prace i Materiały Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego „Zarządzanie i Finanse”* rok 10, część 2, ss. 8-9.
- Szultka S. [2004]: Klastry-innowacyjne wyzwania dla Polski. IBnGR, Gdańsk.